

УДК 069:391(477.51)

Куртова Ірина Володимирівна

зберігачка фондів II категорії

НІКЗ “Гетьманська столиця”

(Батурин, Україна)

ira_kurtova_@ukr.net

Iryna V. Kurtova

Second Category Custodian,

The National Historical and Cultural Reserve

‘Hetman’s Capital’

(Baturyn, Ukraine)

**ЕВОЛЮЦІЯ ВЕСІЛЬНОГО ВБРАННЯ БАТУРИНСЬКИХ НАРЕЧЕНИХ У ХХ СТОЛІТТІ
ЗА ФОТОМАТЕРІАЛАМИ ІЗ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НІКЗ “ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ”****EVOLUTION OF THE WEDDING DRESS OF BATURYN BRIDES IN THE 20TH CENTURY BASED ON THE
PHOTOGRAPHS FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL AND CULTURAL RESERVE
‘HETMAN’S CAPITAL’****Анотація**

У статті розглянуто локальні особливості та еволюцію весільного вбрання батуринських наречених у ХХ столітті за фотоматеріалами із фондової колекції НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Ключові слова: весільне вбрання, весільний вінок, весільна фата.

Abstract

The article examines the local features and evolution of the wedding dress of Baturyn brides in the 20th century based on the photographs from the collection of the National Historical and Cultural Reserve ‘Hetman’s Capital’.

Key words: wedding dress, wedding wreath, wedding veil.

Весілля – урочиста подія в житті наречених. До нього ретельно готувалися, продумуючи дійство до найменших дрібниць. Здавна весілля вражало своїми обрядами та звичаями, а особливо весільним одягом, який заздалегідь шили на замовлення або ж дбайливо зберігали та передавали з покоління у покоління. У фондовій колекції Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця” зберігаються світлини, що містять зображення весільного вбрання батуринських дівчат-наречених ХХ ст. та дозволяють простежити еволюцію тогочасних шлюбних строїв.

На чорно-білій світлині 1950-х рр.¹ (рис. 1) зображено наречену, голову якої прикрашає пишний весільний вінок. Він виготовлений із вощених чи вкритих парафіном паперових квітів та листя, прикріплених до основи за допомогою обмотаного різнокольоровим папером тонкого дроту. За повір’ям, вінок захищав дівчину від “злого ока” та нечистої сили, символізував “чистоту” та цнотливість нареченої. Цей головний убір не мали права вдягати вдови, які вдруге виходили заміж, або ж дівчата, які осоромили себе до весілля. Останнім могли одягти тільки його половину – як знак ганьби. Вінки виготовляли на замовлення або ж купували на ярмарках. Весільний головний убір нареченої доповнювали різнокольорові стрічки, кожен колір яких мав власне символічне та оберегове значення. Стюжки підбирали за довжиною волосся дівчини й робили їх трохи довшими за косу, аби приховати її серед барвистих кольорів. Спочатку в’язали посередині світло-коричневу стрічку – символ землі-годувальниці, обабіч неї жовті стрічки – символ сонця, світло-зелені – символ краси й молодості, блакитні чи сині – символ неба, води, жовтогарячі – символ мудрості, малинові – символ достатку. Малинові стрічки в’язали з петлями завдовжки 20–25 см. Ці петлі звисали з вінка на груди молодої, символізуючи безкінечність життя, а також виконували функцію оберега від хвороб та різних напастей².

Шию нареченої, зображеної на світлині, прикрашає бант із кольорової стрічки та скляне недуте намисто фабричного виробництва (“пацьорки”), що складається з багатьох разків скляних намистин трубчастої та округлої форми. Зі свідчень старожилів відомо, що за кількістю низок намиста можна було дізнатися про статки нареченої (чим більше разків, тим заможнішою вважалася сім’я дівчини).

Дівчина на світлині одягнена в довгу білу сорочку, рукава якої оздоблені вишитим рослинним та геометричним орнаментом; унизу з-під краю спідниці визирає вишитий поділ сорочки. В давнину у багатьох регіонах України у весільні сорочки їхні власниці вбиралися тільки один раз за життя – на весілля, а потім ще раз – вже “на смерть”. Із плином часу цей звичай дещо пом’якшився, і таку сорочку дозволялося вдягати, коли жінку запрошували бути “посадженою матір’ю” на весіллі у своїх хрещеників, а згодом – і приходити в ній до храму на великі релігійні свята. За народними віруваннями, весільні сорочки мали магічно-містичні властивості й супроводжували людину протягом усього життя. Додільні сорочки

1 Національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця” (далі НІКЗ “Гетьманська столиця”). – Інв. № 2799/Р-5-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

2 Ломко О. М. Просили мати... // Слово “Гетьманської столиці”. – 2015. – № 1 (46). – С. 6.

на свята й весілля шили із цілого шматка полотна, багато та щедро оздоблювали вишивкою³.

В дівчини на фото поверх сорочки одягнені корсетка та спідниця темного кольору. Стан нареченої підперезано кралецьким рушником. Такі рушники виготовляли в техніці перебірного ткацтва червоною ниткою на білій основі. Вважалося, що в орнаментальному оздобленні рушника не мали використовувати чорну нитку, щоб подружнє життя було світлим і щасливим.

Традиція підперізування кралецьким рушником здавна побутувала на Чернігівщині та свідчила про цнотливість нареченої. З-під рушника визирає білий фартух, оздоблений мереживом фабричного виробництва. На ногах дівчини – білі шкарпетки, верх яких оздоблений смужками темного кольору. Вона взута в черевички на невисоких підборах і з відкритими халявками зі шнурівкою.

На іншій чорно-білій світлині 1950-х рр.⁴ (рис. 2) наречена вбрана у вінок із паперових квітів, вкритих парафіном, до якого прикріплені різні за розміром різнокольорові стрічки; спереду – дві стьожки, згорнені вдвоє (у вигляді вух). Одягнена дівчина в довгу білу весільну сорочку, корсетку темного кольору, косу (вид українського жіночого вбрання типу блузи) з манжетами на руках та темну спідницю, поверх якої накинуто білий фартух, оздоблений посередині мереживом темного кольору фабричного виробництва. Внизу з-під спідниці визирає поділ весільної сорочки. Наречена взута в чоботи темного кольору на низьких підборах.

На третій чорно-білій світлині 1950-х рр.⁵ (рис. 3) у центрі зображено наречену; обабіч неї – дві дружки. Наречена в урочистому українському весільному вбранні. Її голову прикрашає весільний вінок, виготовлений із різнокольорових паперових пропарафінованих квітів та листя, до якого прикріплені різнобарвні довгі стрічки. Молода одягнена в довгу білу весільну сорочку, поділ якої оздоблений вишивкою. Поверх сорочки – корсетка темного кольору та коса, внизу на руках прикрашена двома темними смугами. Стан дівчини підперезаний кралецьким рушником. Вона взута в коротенькі черевички зі шнурівкою.

На четвертій чорно-білій світлині 1950-х рр.⁶ (рис. 4) зображено наречену у весільному українському вбранні. На голові в дівчини – вінок зі штучних паперових квітів, вкритих парафіном, до якого прикріплено різнокольорові стрічки. Шю нареченої прикрашає скляне недуте намисто фабричного виробництва зі скляними намистинами трубчастої та округлої форми. Дівчина вбрана в довгу білу сорочку з рукавом нижче ліктя. Рукава та поділ сорочки оздоблені вишивкою рослинного та геометричного орнаменту. Поверх сорочки одягнута темна корсетка, кишені якої обрамлені світлою смужкою, та темна спідниця. Молода обперезана фартухом із вишитим геометричним орнаментом. На ногах – білі шкарпетки та черевички зі шнурівкою на низьких підборах.

На п'ятій чорно-білій світлині 1950-х рр.⁷ (рис. 5) зображено молодят. Голову нареченої прикрашає пишній весільний вінок зі штучних квітів та листочків, вкритих парафіном, до якого прикріплено довгі різнокольорові стрічки. На шії в дівчини – бант із кольорової стрічки та скляне намисто фабричного виробництва, яке складається з багатьох разків намистин трубчастої і округлої форми. Одягнена наречена в довгу білу весільну сорочку, поділ та рукава якої оздоблені вишитим рослинним орнаментом. Поверх сорочки – корсетка та спідниця темного кольору, поверх спідниці – білий фартух, оздоблений мереживом фабричного виробництва. Стан дівчини підперезаний кралецьким рушником. Вона взута в черевички зі шнурівкою на низьких підборах.

У другій половині ХХ ст. одяг українців зазнав змін під впливом західноєвропейської моди. Зокрема, традиційне весільне вбрання замінила біла весільна сукня, здебільшого фабричного виробництва. Замість вінка з оброблених воском чи парафіном штучних квітів із різнокольоровими стрічками наречені почали вдягати капелюшок або невеличкий віночок зі штучних білих квітів, до якого прикріплена біла мережана фата. Остання в українській шлюбній обрядовості є досить недавнім запозиченням. Як зазначає Г. Г. Стельмащук у своїй науковій праці “Українські народні головні убори”, цей атрибут українські наречені запозичили із Західної Європи на початку 1940-х рр.⁸

На кольоровій світлині 1980-х рр.⁹ (рис. 6) зображено молоде подружжя. Наречена вбрана в довгу, дещо розширену донизу білу весільну сукню. Сукня пошита із непрозорої щільної тканини, що гарно підкреслює струнку фігуру дівчини, та білого легкого сітчастого фатину. Кожен ярус фатинової спідниці оздоблено вишивкою у вигляді квітів білого кольору. Білий колір традиційно вважається символом чистоти та цнотливості. Горловину та кожен ярус сукні прикрашено рюшами, матеріал довгого рукава – прозорий фатин. Як і нині, тогочасні весільні сукні здебільшого шили на замовлення; купували в магазинах для наречених чи на базарах або ж позичали на час весілля у своїх близьких знайомих, але лише в тих жінок, у яких було щасливе сімейне життя. Голову дівчини зі світлині прикрашає невеличкий капелюшок із фатою, яка складається із двох ярусів: верхній ярус – по плечі, нижній – дещо нижче стану. Вважалося, що фату мали право одягати дівчата, які вперше виходили заміж.

Звичай прикривати голову молодої існує у багатьох народів із давніх-давен. Спочатку це було покривало, потім його замінила фата. Покривало виконувало насамперед захисну функцію: захищало від заздрісних поглядів, що могли зурочити

3 Шевчук О. В. Від бабусиної скрині до шафи-купе (Народний одяг – традиції й сучасність). – Одеса, 2015. – С. 15 [Електронний ресурс]: Одеський обласний центр культури. – Режим доступу: <http://oocuk.com.ua/%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D1%88%D0%B0%D1%84%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%80> (дата звернення: 10.09.2020).

4 НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 2102/Р-5-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

5 Там само. – Інв. № КВ-14-7810/Р-7-3541. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

6 Там само. – Інв. № КВ-14-7790/Р-8-3525. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

7 Там само. – Інв. № КВ-14-7772/Р-8-3510. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

8 Стельмащук Г. Г. Традиційні головні убори українців. – Київ: Наук. думка, 1993. – С. 177.

9 НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № КВ-2-2022/Р-3-1267. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

наречену, та оберігало від злих духів. Тому найперша фата в історії людства була зі щільної, непрозорої тканини, повністю закривала обличчя нареченої не тільки від сторонніх очей, а й від закоханих очей майбутнього чоловіка¹⁰.

На іншій чорно-білій світлині 1980-х рр.¹¹ (рис. 7) зображена подружня пара у весільному вбранні, характерному для цього часу. Наречена вдягнена в довгу весільну триярусну сукню з довгими рукавами. Голову дівчини прикрашає висока зачіска, до якої прикріплено віночок із довгою двоярусною фатою, оздобленою по краю вишивкою.

На третій чорно-білій світлині 1980-х рр.¹² (рис. 8) зображені молодята в день їхнього весілля. Наречена вбрана у білу весільну сукню прямого покрою з довгими рукавами з мереживного гіпюру, оздобленого рельєфним рослинним візерунком на сітчастій основі з додаванням люрексу. Голову нареченої прикрашає білий віночок, до якого прикріплена довга двоярусна фата.

Отже, ми розглянули вісім світлин 1950–1980-х рр. із фондового зібрання заповідника, на яких зображено батуринських дівчат-наречених. Проаналізувавши їх, можемо підсумувати:

1. Весільний стрій батурянок середини ХХ ст. складався з високого пишного вінка зі штучних різнокольорових квітів, до якого кріпилися стрічки різних кольорів. Образ дівчини доповнювало скляне намисто. Наречені були вдягнені в довгі білі сорочки, оздоблені вишивкою, корсетки, коси (тип жіночої блузи), рясні спідниці, білі шкарпетки та взуття на низьких підборах.

2. Весільне вбрання останньої чверті ХХ ст. представлене довгою білою весільною сукнею, віночком зі штучних білих квітів, до якого прикріплювалася фата (вельон). У цей час елементи вбрання почали втрачати українські етнокультурні риси. Весільне вбрання осучаснювалося та трансформувалося, що було спричинене культурним розвитком, соціально-економічними змінами, процесами запозичення закордонних модних тенденцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бугайова В. О. Весільне вбрання: історія і сучасність // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2010. – № 1. – С. 6–9.

Національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця” (далі – НІКЗ “Гетьманська столиця”). – Інв. № 2799/Р-5-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 2102/Р-5-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр. ХХ ст.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № КВ-14-7772/Р-8-3510. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № КВ-14-7790/Р-8-3525. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № КВ-14-7810/Р-7-3541. Світлина батуринської нареченої, 1950-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 977/Р-2-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 1067/Р-2-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № КВ-2-2022/Р-3-1267. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

Стельмашук Г. Г. Традиційні головні убори українців. – Київ: Наукова думка, 1993. – 240 с.

Ломко О. М. Просили мати... // Слово “Гетьманської столиці”. – 2015. – № 1 (46). – С. 6.

Шевчук О. В. Від бабусиної скрині до шафи-купе (Народний одяг – традиції й сучасність). – Одеса, 2015. – 66 с. [Електронний ресурс]: Одеський обласний центр культури. – Режим доступу: <http://oocuk.com.ua/%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D1%88%D0%B0%D1%84%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%80> (дата звернення: 10.09.2020).

REFERENCES

Buhaiova V. O. 2010. Vesilne vbrannia: istoriya i suchasnist. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*, vol. 1, pp. 6–9.

Natsionalnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk “Hetmanska stolytsia” (NIKZ Hetmanska stolytsia). Inv. no. 2799/R-5-n/d. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1950-ti rr. XX st.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. 2102/R-5-n/d. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1950-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. KV-14-7772/R-8-3510. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1950-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. KV-14-7790/R-8-3525. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1950-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. KV-14-7810/R-7-3541. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1950-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. 977/R-2-n/d. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1980-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. 1067/R-2-n/d. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1980-ti rr.

NIKZ Hetmanska stolytsia. Inv. no. KV-2-2022/R-3-1267. Svitlyna baturynskoi narechenoi, 1980-ti rr.

Stelmashchuk H. H. 1993. *Tradyttsiini holovni ubory ukrainsiv*. Kyiv: Naukova dumka.

Lomko O. M. 2015. *Prosyly maty... Slovo Hetmanska stolytsia*, no. 1 (46), p. 6.

Shevchuk O. V. 2015. *Vid babusynoi skryni do shafy-kupe (Narodnyi odiah – tradytsii i suchasnist)*. Odesa. [Elektronnyi

¹⁰ Бугайова В. О. Весільне вбрання: історія і сучасність // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2010. – № 1. – С. 8.

¹¹ НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 1067/Р-2-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

¹² НІКЗ “Гетьманська столиця”. – Інв. № 977/Р-2-н/д. Світлина батуринської нареченої, 1980-ті рр.

resurs]: URL: <http://oocuk.com.ua/%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D1%88%D0%B0%D1%84%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%80>.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Батуринська наречена у весільному вбранні. Світлина 1950-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 2. Традиційне вбрання батуринських наречених середини ХХ ст. Світлина 1950-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 3. Весільне вбрання батуринської нареченої. Світлина 1950-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 4. Батуринське весільне вбрання. Світлина 1950-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 5. Батуринська наречена у весільному костюмі. Світлина 1950-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 6. Весільне вбрання батуринської нареченої. Світлина 1980-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 7. Батуринська наречена у весільному вбранні. Світлина 1980-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 8. Весільне вбрання. Світлина 1980-х рр. НІКЗ “Гетьманська столиця”.

Рис. 1, 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8